

TITAN ICE

A szabadság a tévében érkezett hozzánk. A tüntetések, a tömegsírból kiásott hullák, behavazott koszorúk, örömtől és gyásztól síró emberek, a pulóveres szabadságharcosok képei közt felbukkantak a tévéreklámok. Meg a lambada: 1990 januárjában röpködő rózsaszín, élénksárga és neonzöld miniszoknyás lányok tekergették a csípőjüket, villogtatták tangás feneküket a brazil trópusokon a szabaddá vált román tévében. 1989 decemberének végén pedig megjelent az első tévéreklám. Bikinis nő állt egy hűtőszekrény mellett, kivett belőle egy elsőre ismeretlennek tűnő műanyag tárgyat, amiből egyetlen mozdulatra gömbölyű jegek gurultak ki, a nő pedig csábosan a kamerába búgta: Titan ice – Altá viața.

Vajon az új életet miért éppen egy jégkockatartó jelenítette meg – decemberben, egy olyan országban, ahol köztudottan kemények a telek? Hogy lehűtse a vért és emlékeztessen, hogy ne igyuk olyan forrón a forradalmat? Vagy a pezsgőt behűteni, amivel az új világra koccintsunk? A jégkockatartó ráadásul, a lambadával ellentétben, nem volt hiánycikk. Nekünk mindig volt jégkockatartónk, igaz, olyan kommunista gyártmány: kemény, vastag műanyagból, amiből késheggyel kellett a kocka alakú jegeket kipattintani, vigyázva, hogy ne ugorjanak a plafonig. A Titan Ice vékony műanyag hólyagjait viszont csak fel kellett tépni, máris görgötek kifelé a gömbölyű jégkockák. Gömbölyű jégkockák: van valami sorsszerű ebben a szintagmában, mint ahogy abban is, hogy épp ez vezesse fel a nagy ígéretet: Altá viața.

A bikinis barna nő mindenesetre estéről estére úgy állt ott a lakberendezési csodaszámba menő német hűtőszekrény előtt, mint a történelem nemtője, aki puhán szétnyíló rúzsos ajkakkal invitál egy másik világba, ahol reggeltől estig lambada szól, és a bemondónők viktoriánus gallérjait, a forradalmárok kézzel kötött pulóvereit, a tüntetők hirtelen bosszantóan képernyő-inkompatibilisnak tűnő dzsekijeit, báránybőr kucsmáit és komikusan bozontos, hajzselét sose látott haját, az ismerős varrónőknél csináltatott, öt-tíz éves OTTO magazin modelljéről ellesett blúzokat-nadrágokat felváltják a szúrós szagú after shave-ektől, zöldalma vagy óceán illatú Fa-szappanoktól illatozó, gumírozott pólókba, török bőrdzsekikbe és világítófehér, száras pumaadidásba bújtatott, felszabadult testek. Az új életben nem fogunk kelet-európainak kinézni. Megtanuljuk használni nemcsak a tusfür-

dőt, de a hajzselét is, igazi szempillaspirálunk lesz, nem nyállal megnedvesített, szénbe mártogatott gyufaszál. Póló alá is push-up melltartót veszünk, megtanuljuk a melírt, az aerobicot, de főleg a lambadát. Fotogének leszünk.

1989 karácsonya volt az első, amelyet szabadon megünnepelhettünk. Bukarestben, Szebenben, Kolozsváron és az országban sokféle még embereket lőttek le az utcán. De minden nap csodák történtek. Visszajöttek olyanok, akik kitelepedési engedéllyel vagy a határon átszökve elhagyták az országot, volt, aki néhány napra, volt, aki évekre vagy végképp. Hazajött a legjobb barátnőm családja is, akiknél 89 augusztusában, amikor a megszábott egy vasúti kocsinyi holmit csomagolták, még házkutatást tartottak, majd a határon levetkőztették és megmotozták őket, a 12 éves kislányt is; pár napig elhittük, hogy végképp hazaköltöznek. Megszületett a felszabadulás ígérete, soha vissza nem vonható lehetőség, ezt tudják az állatok is, ők is odagyűlnek a kicsi test köré jámbor tehénszemekkel, akárcsak az írástudatlan pásztorok és, csodák csodája, a világ hatalmasai is, a háromkirályok. Megszületett a szabadság több napig tartó, véres vajúdás után lovaglólásban a tömegsír fölött, ahonnan éjszaka kotrógépekkel tüntették el a meggyilkoltakat, és bízunk benne, hogy lesz még idő megöregedni húsvétig.

Karácsony másodnapján egész tömeg gyűlt össze a templomban, úgy tűnt, az egész város, olyan megindultan és értetlenül, mint Hugo van der Goes pásztorai. A visszafojtott lélegzettel várt prédikációban aztán egyetlen szó sem esett arról, hogy mi történt pár napja. Az inkvizítori hangú esperes kezdetnek megelőlegezte a kárhozatot azoknak, akik nem átallottak a templom előtt cigarettázni, majd hosszas eszmefuttatásba kezdett férfi és nő kapcsolatáról. A kulcsmondatok: bízni a szeretetben, túrni a jóban, engedelmessé válni a rosszban. A címzettek elsősorban az asszonyok voltak, akik szemükbe húzott sötét fejkendőben megtöltötték az első padokat. Úgy belelovalta magát, hogy hirtelen bevillant: ha valaki a pulpitusra tenne egy güzüt, egy olyan kis, düllelt szemű, teleszkópos nyakú és rugó-csapú állatkát, pont úgy rezegni kezdene, mint ha Ceaușescu valamelyik esti beszéde alatt a tévére tettük. Röhögni kell. Tizenkét éves vagyok, és nem értem, miért nem kezd röhögni az egész templom. Hiszen forradalom van, még Ceaușescut is ki lehetett fütyülni. Azért jöttünk templomba, mert forradalom van, csodák történnek, karácsonyi ajándékként megkaptuk a szabadságot. De végül mi kotródunk haza, így is begyűjtve néhány gyilkos tekintetet a fejkendő néniktől. Kint hideg van, és lehet röhögni. Beleszagolok a levegőbe, de nem érzek cigarettafüstöt.

1989 áprilisában a román nyelv és irodalom olimpia országos, illetve az együtt élő nemzetiségek nyelvi és irodalom olimpiájának megyeközi szakaszát Botoşani-ban rendezték meg. Az egyhetes eseményt kultúrműsor nyitja meg: a megye iskoláinak és pionírházának táncsoportjai és kórusai, színjátszói színpadra koreografált népi táncokat, nemzeti klasszikusok és kortárs költők hazafias verseit adják elő. Van egy rövidke vidámműsor is. Az írásbeli utáni napok egyikén különböző vetélkedőket szerveznek a résztvevőknek. Egymás után következik a szavaló- és a táncverseny. A szavalók tekintetüket a visszhangos tornaterem legtávolabbi pontjára, a jövőbe függesztik; a versek minden mondata felkiáltó módban szólal meg, miérettünk. Még akkor is kiteszik a felkiáltójelet, ha Eminescu-verset szavalnak, amelyben a költő az erdőt szólítja meg, és úgy beszél hozzá, mint egy kisgyerekekkel, kicsinyítő képzővel, becézve. Induló-ritmusra nyílnak a virágok a színes csokorban, amely a mi hazánk, és amelynek szára a kéklő Fekete-tengerbe van mártva, és a több ezer éves múltnak vérrel öntözött kútjából felbuzog az arany jövő, mint a kőolaj. A versenyt megnyéri a pionírparancsnok nyeri meg, ismerem az iskolából, jó tanuló, magas, szép lány. Hitetlenkedve nézem a magabiztosságát, a magától-értetődőségét, ahogy a pattogó sorokat skandálja. Aztán megnyeri a táncversenyt is: kecsesen siklik táncpartnere karján kiszámított keringő-lépésekkel, enyhén homorítva, nyakát hattyúszerűen hátrafesztve úgy, hogy a hajpántja félre sem csúszik. Évek múlva megtudom, hogy nemzetközi jogot végzett, Amerikában tanult ösztöndíjjal, egy nagyvállalat jogtanácsadója. Az édesanyja csillogó szemmel mutogatja a képeket az unoka keresztelőjéről, a keresztszülők nevét külön kihangsúlyozza, régi hercegi család, a vendégek közt csupa patinás történelmi nevek, a fiatal anyuka tökéletesen beállított frizurával, mosolyogva áll köztük.

1991 áprilisában a magyar nyelv és irodalom olimpiász országos szakaszát Csíkszeredában rendezik meg. Az egyhetes eseményt kultúrműsor nyitja meg: a szervező gimnázium táncsoportja és kórusa, egy városi színjátszókör tagjai színpadra koreografált népi táncokat, nemzeti klasszikusok úgynevezett gondolati, azaz magyarságverseit adják elő. Vidámműsor nincs. Az egy hétig tartó rendezvény obligát eleme a szavalóverseny. A szavalók tekintete egy meghatározhatatlan pontra mered a hallgatóság feje fölé, amittől úgy tűnik, mintha üresbe néznének; a versek közt feltűnően sokszor ismétlődik néhány, számomra jórészt ismeretlen félmúltbeli költő egészen múltbeli módon megírt verse, csupa pusztába kiáltott tűzcsihos panaszszó és buzdítás, csupa kollektív névmás. A nyelv úgy kong-bong bennük, mint

a képekben megidézett repedt harang az elhagyni bűn templom tornyában; az öblös szófordulatok lerakódnak keményen, vastagon. És főként, nagyon sok a kő: csupa maradás és mozdíthatatlanság. A szavaló fiúk és lányok főleg farmerban járnak és hosszú, sötét színű pulóverben, többnyire hosszú hajuk van, és szóttas tarisznya lóg a vállukon. A kirándulásokon mind Pink Floydot hallgatunk fejhallgatóval. Aztán sorra kerül egy fiú, fellép a díszterem színpadára, bejelenti: Szilágyi Domokos, *A magyarokhoz*, végigpásztazza a hallgatóságot, majd fokozhatatlan megvetéssel kiköpi: Cigány egy nemzet. Sokan fészkelődni kezdenek, kuncogás is hallatszik, a fiú kinéz néhány arcot a hallgatóságból, és hozzájuk beszél – nem szaval, inkább beszél, mint aki különösen nehézfejű gyereket próbál meggyőzni. Az eredményhirdetésnél a nevét meg sem említik, dicséretben sem részesül. Néhány résztvevővel találkozom évek múlva, többen most is rocker-frizurát hordanak méretes pocakkal, van, aki szorgalmasan tudósít kézműves és kulturális kirakodóvásárokról, amelyekben folyamatosan górcső alá vesz, rávilágít, további reményekre ad okot. A Szilágyi-verset szavaló fiú egy székelőföldi kisvárosban lesz magyartanár, nyaranta íjász- és baranta-táborokat szervez gyerekeknek, a szülők imádják.

Azok, akik 1989 decemberében kivonultak a terekre tüntetni a diktatúra ellen, kivágták a zászlóból a címet. Az a lyuk maga volt a szabadság címere, a megnyíló lehetőség – pátoszosan szólva, abban a lyukban megtalálhattuk a saját hazánkat, ami ez a pillanat volt, a decemberi napok rend- és időnkívülisége, amikor az volt természetes, hogy az emberek összeölelkezzenek és táncoljanak az utcán, vagy sírva fakadjanak a tévé előtt, és ne szégyelljék egymástól a könnyeiket. A hazugságok szövetébe vágott lyuk arra a valamire vagy semmire nyílt, amiről ezután nekünk is beszélünk lehet egymással, és ami a közhelyektől arctalanná lett nyelven nem elmondható – a telefon párnákkal letakarásának még sokáig továbbélő reflexétől a testeknek a havonta kötelező üzemi nőgyógyászati terhességvizsgálattal, hajnali sorban állással, vízhiánnyal és tornatermi egyentetranadrágokkal történő betöréséig, az iskolapadok keménységétől a folyosók falait vállmagasságig fedő olajfesték semmivel össze nem hasonlítható szagáig. Azóta a lyukat befoltozták, és a gyűlölt hatalom címerének helyét kipótolták egy korábbi hatalom címerével, ami elég régi ahhoz, hogy csak nagyon kevesen emlékezzenek rá, hányan és miért szerették volna a maga idejében kilyuggatni. A búzakarászok, olajfúrótorony, zöldellő fenyőerdők és a háttérben a felkelő nap szétterülő sugarai helyébe „vissza”-jött a csőrében keresztet tartó

sas, máshol a korona. Felmérések szerint az ország lakosságának több mint 40%-a a monarchiát szeretné visszahozni. Az intézmények közül legmagasabb bizalmi indexe az egyházaknak és a rendőrségnek van; a médiában, ami főszerepet játszott a diktatúra megdöntésében, a lakosság kevesebb mint tíz százaléka bízna. Miközben az egy főre jutó, tévé előtt töltött órák száma nálunk a legmagasabb Európában.

A régi fanyelv helyére meglepő gyorsasággal került az új – jobban mondván, a régiúj. Olyan nonszalanszal foglalta el az újságok vezércikkeit, az iskolai évnytitók, -zárók beszédeit, a szószerkeket és választási bográcsfőzéseket, ahogy az egykor a Szeretett Vezetőt dicsőítő, tankönyv-törzsanyagá lett költő az ellenállás parlamenti képviselője. A vagy-vagy szerkezetű mondatok állandóan az árkokba szólítottak, álltak az új falanxok: a jó katonák a szemük elé emelik pajzsukat. Kevesen kételkedtek abban, hogy a haza (sőt, hovatovább az élet) a nyelvben van, nem abban, amit a nyelven mondanak, bármelyik nyelv legyen is az. Forradalomul meglepően kevesen akartak tanulni '90 után: kiment divatból, mint a francia. A nyelv kimosására látványosan kicsi volt az igény; a városban, ahol születtem, még a performanszművészeket sem a Fluxus mozgatta, szívesebben foglalatostkodtak kövekkel meg téglákkal, alkalmasint térképekkel. Hogy '89 decemberében pár napra fel lett függesztve az idő, és nem kevés iróniával megvalósulni látszott az, amire a hatodikos irodalomtankönyv szerint egyedül a Szeretett Vezető volt képes – huszonhárommillió szívet összefogni? Hogy a zászlóba vágott lyukon át esetleg rálátás nyílt egy másik világra, ahol a testvériség nem a pártgyűlések obligát kulcsszava, hanem ígéret arra, hogy senki nem lesz elüldözve, vagy épp berekesztve a határok közé, hogy mindenestől modernnek lehet lenni? Well. It must have been love, but it's over now. It must have been good but I lost it somehow. 91-től a Joyride-ra buliztunk, a Pink Floydot inkább otthon, tanuláshoz kapcsoltuk be. Elszeparált iskolákba jártunk, elszeparált nyári táborokba, egyetemistaként már elszeparált kocsmákba is. Vissza lett foglalva a többes szám első személy, szemben a (hallgatólagosan kijelölendő) ők-kel. Kőnél maradandóbban, haptákban állt a szószóló lírai én is, csak a gyanúba keveredett népet cserélték le nemzetre a tanáraink. Mindenki szorgalmasan dolgozott, hogy a sodró erejű árvíz nyomait eltüntesse, ami soron kívül nem tavasszal, hanem a legfagyosabb télben zúdult ránk. It's where the water flows, it's where the wind blows.

A Ceaușescu-diktatúrában, amikor foyton a fényes jövőre meresztettük a szemünket, divatba jött a múlt. Az eldózerolt utcák helyén kinövő blokkok szűkre szabott nappalijában műbarokk, műempire, műbiedermeier

„stílbútorok” pöffeszkedtek, minden tenyérnyinél nagyobb polcrészre pontlász-terítők kerültek, a terítőkre üveg- meg porcelánnippek. A nippek iránti kereslet azóta megroppant – felment viszont a műparaszti rekvizítumok ázsiója: pázsiton parkoló műszekerek ontják egész nyáron a virágot, a garázslejárók előtt székelykapuk feszítenek. A „polgári” világ – a tüchtig legyenúgymintrégenvolt műmúlt – műereklyéi kiköltöztek a közterekre, és eltakarják az igazi múltat, vagy a múlt hiányát. A város főterén, ahol születtem (és amelyet '89 óta nem illik főtéreknek nevezni), a megyei művelődési ház tömbje előtt egy monumentális szoborcsoport áll, Vitéz Mihály fejedelem lovas szobra, körülötte négy hódoló alak. A szoborcsoport a '89 előtti világ öröksége – és nyilvánvalóan egy másik város másik főterén álló lovas szoborcsoport replikája, szimbolikus ellentettje, annak a modorában. Vagyis egy 1902-ben felavatott, akadémikus köztéri emlékműszoborban. A '89 utáni város hagyta a korábbi főteret lepusztulni, és nekilátott új központot kijelölni. Csakhogy az új központ inkább útkeresztezésre hasonlított, mint térre. Hát teresítették: virág-gruppos járdaszívetet képeztek ki a közepén, amit megkoronáztak egy köztéri szoborral a város névadó szentjéről. A nyertes pályamű „modern” alkotás: a szó errefelé az olyan zagyvaság szinonimája, ami láthatóan nem döntötte el, hogyan viszonyul a köztéri emlékműszobor műfajához (anakróniájához), a megrendeléshez, témához, egyáltalán: a figuratív ábrázoláshoz; télen, hogy mentse a menthetőt, teleggatják fénygírlanokkal. Aztán százötven méterre, egy kisebb útkeresztezésbe (térre) a város rendel egy igazibb szobrot: a Kolozsvári Testvéreknek a prágai Hradzsinban álló, XIV. század eleji Szent György-szobra XIX. századi kolozsvári másolatának a másolatát. Az avatást a város fennállásának ötszázadik évfordulójára időzítik.

Két idősebb férfi ül a Budapestre tartó vonaton. A fiatalabb, hetven körüli, menetiránynak háttal. Cipzáros, halványkék melegítő van rajta, régebbi füsstréningnek neveztük, később zizegős mackónak, alatta fehér póló nagy, gumírozott képpel: naplemente, madár, tengerpart. Fölötte nagy színes betűkkel: PACIFIC COAST – BRAKE FREE. A vonat lassú, az átlagsebesség 89 óta legalább 15 km/h-val csökkent: bár ultramodern IC-szelelvények közlekednek a legtöbb útvonalon, a síneket nem cserélték ki és nem újították fel. A középső fiáékhoz megy. Még nyolcvannyolcban ment ki Pestre. Most ott is nehéz, örülhet, aki talál munkát, a menyé például már másfél éve nem. Ő szerencsés, 91-ben korkedvezményel mehetett nyugdíjba, a kollégái, akik nem mentek, pár hónap múlva munkanélküliek let-

tek. A felesége visszkapott valami földeket, most falun laknak, így pont kijönnek. Hat unoka van, a legkisebb most érettségizik. Kettő Angliában, egy Németben, egy Olaszban. Az ötödik is most készül ki Angliába. A bátyja elintézte, hogy felvegyék gondnoknak annál a családnál, akiknél ő a kertész, gazdag család, jól fizetnek. Egyetemet is végzett. Nem könnyű. Hát nem, ebben az elvadult világban. Olyan messze. Hogy hazajönnek-e még. Hát majd karácsonyra. A harmadik unokája egy szállítási vállalatnál sofőr Németben, összejárta már a fél világot. Egyik héten Oslóban, másik héten Portugáliában. Tegnapelőtt Kijevből hívta szkájpon. Az ukránok is hogy meg vannak indulva. Pedig ha egy kicsi eszük volna, egyszer megnéznék, mi lett velünk. Bizonytalan mozdulattal körbemutat. Láthatnák, mire megy ki a játék, minket is csak azért kellett beléptetni az EU-ba, hogy megkapják a piacainkat, aztán zárták is be a gyárat, kirakták az embereket az utcára, mi meg megvesszük az összes szemetüket. Kitalicskázzák az ország pénzét, s közben még azt is meg akarják mondani, mit tehetsz a miccsbe. Azt. Meg az alkotmányba. Aztán mi lesz, ha az oroszok tényleg elzárják a gázt. Vissza fognak még ezek menni seggen csúszva Oroszországba, ha Putyin akarná, holnap elfoglalná az egész kócerájt. Jobban is járnak, ha visszamennek. Nem is értem, mi ez a hiszti, húsz évvel ezelőtt még senki nem is hallott olyanról, hogy Ukrajna meg ukrán, azóta is csak olyanról, hogy ukrán maffia. Most meg nekiállnak felébredni, és jönnének a mi nyakunkra, ha mínusz 50 fokban elfogy a biogáz. Még csak az kéne, hogy mi fizessük az ő felzárkóztatásukat a munkanélküli segélyünkből. Nem elég, hogy a német nadrágyár, ahol a legkisebb fiam felesége dolgozik, most készül átköltözni Ukrajnába. Tartsa csak meg Sztálin, akarom mondani Putyin az egészet maffiástól, úgyse lesz abból soha Európa, azok az atyaisten pénzét ellopják.

Kint besötétedik, az utastárs ledőlne aludni egy szemhunyást. A tengeres pólós férfi elővesz a csomagjából egy színes magazint, kinyitja. A hátsó borítón reklám. Magas, metallizált hűtőszekrénynek támaszkodva manöken áll fehéreneműben és magassarkúban, hosszú, kibontott hajjal. Egyik kezét kinyújtja a néző felé, valamit tart rajta. Rúzsos szája megnyílik, mint aki szólni készül.